

Fikció

Nicklas Larsson

vagy valóság?

A vikingeket ma leginkább azzal az észak-európai barbár népcsoporttal azonosítjuk, akiket távoli vidékekre vezetett expedícióik és félelmetes tengeri portyáik tettek halhatatlanná. Alakjuk számos szórakoztatóipari alkotásban felbukkan, nem utolsósorban animációs és mozifilmekben, de viszontlátjuk őket monumentális televíziós sorozatok főhőseiként is. Ezek az alkotások valóban szórakoztatóak, de csak erősítik azt a sztereotip képet, amely Dél-Skandinávia 8–11. századi lakóiról kialakult.

Az igazi vikingek

A legtöbb népszerűsítő vagy romantikus viking ábrázolás egyik fő motívuma a szarvval ellátott harci sisak, melynek mítosza még a 21. századi tömegkultúrában is erős gyökerekkel rendelkezik. Az első ábrázolások a 19. századi romantika, a svéd nacionalizmus és identitás kialakulása korának alkotásaiban bukkantak fel. A híres romantikus festő, August Malmström nemcsak szarvval, de szárnyal ellátott sisakkal is ábrázolta vikingjeit. A motívum később Richard Wagner *A Niebelung gyűrűje* operáinak köszönheti az igazi átöröslést, amelyekhez a jelmeztervező, Carl Doepler az összes addig fellelhető, óskandináv ábrázolást egyetlen eklektikus, ám történetileg hiteltelen képpé ötvözte. A kérdés tudományos megközelítése alapján ma úgy vélik, hogy nem léteztek a viking korban szarvval ellátott sisakok, amit az is alátámaszt, hogy csupán néhány ábrázolás és igen kevés sisaklelet ismert Skandináviából.

Kjell Ove Storvik: Lofotr Vikingmuseum, Norvégia

Késő viking kori, ún. Trelleborg típusú hosszúház rekonstrukciója (Fyrkat, Észak-Jütland, Dánia)

A vikingek és a korszak kutatását nagymértékben befolyásolták a mindenkori kulturális és történelmi eszmék. A nemzetállamok kialakulásával és megszilárdulásával a 19. században és a 20. század elején egy harcias, hős viking emlékezet fogalmazódott meg, amely gyakorta nélkülözött történelmi hűséget és mindennemű racionalitást. A második világháború utáni kutatás főként a földművelő és kereskedő vikingek bemutatására koncentrált. Az utóbbi 20 év régészeti kutatásai az új módszereknek köszönhetően egy sokkal árnyaltabb és részletesebb képet adnak a vikingek koráról, társadalmi és politikai berendezkedéséről és az egykori gazdasági és kereskedelmi folyamatokról.

Oláfr Tryggvason által 995-ben vert érme

A viking kor kezdetét és lezárását nem lehet egyetlen, konkrét évszámhoz kötni, így a korszak kezdetének a 8. század közepét-végét tekintjük, a vége pedig a 11. század közepére keltezhető. A korszak kutatói között a mai napig nincs egyet-

értés a viking szó eredetét illetően. Skandinávia egykori lakói nem nevezték magukat vikingnek, hiszen maga a szó sem egy népre vonatkozott. A ma leginkább elfogadott értelmezés alapján a szó eredetét az óskandináv *víkingr* – "tengeri harcos" szóra vezetik vissza, amely később a *víking* – „katonai (tengeri) expedíció” értelemben és szóalakban terjedt el. A viking szónak egy népcsoporttal való azonosítása egy későbbi, mesterseges szóalkotás eredménye.

Skandinávia 8. századi lakói olyan közösségeket alkottak, amelyek jól körülhatárolható, adott területen (*land*=megye) éltek, közös jogrendszerrel (*l-g*) ismertek el, amelyeknek a gyűlés, azaz *þing* (ting) volt a legfontosabb hatalmi és döntéshozói szerve. Ezek a területi alapon szerveződő közösségek kisebb fejedelemségeket, királyságokat alkottak, amelyek eredete feltehetően a viking kor előtti időkre (kb. Kr. u. 6–8. század) nyúlik vissza. Az írásos források hiányában nehéz pontos képet festeni ezekről a korai „királyságokról”, amelyek vezetőit hol előljárnak (*jarl*), hol királynak (*dróttinn*) hívták. E korai királyságok között folytonos és meglehetősen dinamikus hatalmi és területi viszályok feszültek, amelyek hol az egyik, hol a másik terület megerősödésével jártak. A 10. századra Norvégia és Dánia területén a viszályok végül egyetlen király hatalmának megszilárdulását és a területek egyesülését eredményezték, a legkorábbi királyaik nevét pedig már a történelemkönyvek is ismerik (Kékfogú Harald dán király vagy Széphajú Harald norvég király).

Viking expanzió: sötétpiros: 700-as évek, pink: 800-as évek, napsárga: 900-as évek, citromsárga: 1000-es évek (normann hódítás), zöld: területek, amelyeket a viking kalandozások érintettek

Késő vaskori, valószínűleg viking kori temetkezési halmok (Blomsholm, Svédország)

Ugyanez a folyamat Svédország területén jóval később zajlott le, és bár a hatalmi harcok konszolidálódtak, a kisebb hatalmi központok egyfajta konföderációt hoztak létre, amelyek még a 13. században is nyomon követhetők.

A viking kori paraszti gazdálkodásban az állattartás jóval nagyobb szerephez jutott, mint a növénytermesztés. A legfontosabb haszonállat a szarvasmarha volt, amelynek tej- és húshasznát egyaránt felhasználták. Kisebb arányban sertést és lovat is tartottak. A gabonanövények közül bizonyítottan árpát, zabot és búzát termesztettek.

A viking kori településszerkezet nem sokat változott az 500–800 évvel korábbi mintához képest. Az elsősorban földművelésre alkalmas területek környezetében nagyobb és közepes méretű falusias településeket találunk, míg a hegyvidéki területeken, erdős vidékeken vagy fjordok mentén a kisebb falvak, illetve tanyaszerű települések a jellemzőek. A települések általában szabálytalan elrendezésűek voltak, a telkek mérete, formája és egymáshoz viszonyított távolsága változatos és rendszertelen. A telkek között közösségi tereket találunk, melyeken keresztül például az állatállományt hajtották a közös legelőre.

A települések építményei sem különböztek a több száz vagy akár ezer évvel korábban használt lakóépületektől: háromszögletű hosszúházaikat több generáció lakta. A házak hosszanti tengelyére merőlegesen több sorban, kettesével álltak a tetőszerkezetet tartó oszlopok, a házak falait azokból a nyersanyagokból építették, amelyek rendelkezésre álltak. Készültek agyaggal tapasztott vesszőfonatos falak, alapárkos deszkafalak vagy kőből, földből és tőzegtől álló vegyes falazatok is. A viking kori házak hossza 5 és 50 méter között változott, a szélességük 6 és 7,5 méteres lehetett. A házak belső szerkezete több helyiségre oszlott, és az egyes területeknek különböző funkciója volt. Elkülönült egy lakórész, ahol a mindennapi tevékenységek zajlottak, itt főztek, étkeztek, aludtak. Külön helyiséget tartottak fenn állataiknak, és külön teremben őrizték értékeiket, terményeiket.

A különböző méretű építmények a ház lakóinak társadalmi státuszát is tükrözték: a legnagyobb méretű telkek hosszúházaiban az arisztokrácia élt, míg a kisebb méretű házakban

földművesek, kézművesek és családjaik laktak. A viking társadalom hierarchikus szerkezete több évszázadig visszamenőleg jól nyomon követhető. A különböző társadalmi státuszú emberek vagy specializált foglalkozást űzők újfajta települési struktúrákat is létrehozottak, ezzel egy időben megindult Skandinávia urbanizációja. A városiasodás folyamatát erőteljesen befolyásolta a helyi és távolsági kereskedelem élénkülése. A viking kori kereskedelem működését egy hálózatként kell elképzelnünk, amely egy jól ellátó, egységes rendszerként működött. A távolsági kereskedelem nagy mennyiségű árut szállított, és csak kevés, de fontos helyszíneket érintett, ahol az árut mozgatták. Ezek az árucserre szempontjából fontos helyszínek, vagyis az első városias települések a szárazföld belső területén található kisebb településekkel, közösségekkel álltak szoros kapcsolatban, vagyis ellátták áruval a helyi piacokat is. Dinamikus rendszerként kell elképzelnünk, amely békésebb időszakokban fejlődött és nagyobb területekre is kiterjedt, míg háborús időszakok, helyi viszályok a kereskedelmi kapcsolatok kiépülését megakasztották.

A 8. században a Balti-tenger partján keleten Tusó (Lengyelország), északon Birka (Svédország) között, valamint az Északi-tenger partján nyugaton Hartwickig (Anglia) számos erődítés nélküli kereskedelmi központ jött létre szinte egy időben. A Balti-tenger keleti része kulcsfontosságú területe volt a Közel-Kelettel folytatott kereskedelmi tevékenységben, melynek régészeti nyomait (arab feliratos ezüstérmék, tömeggyártású üveggyöngy) a viking kori településeken is megtaláljuk. Ez az expanzió csúcspontját a 9. század első évtizedében éri el, és újabb viking városok alapításához vezet (Hedeby Dániában és Kaupang Norvégiában). A 9. század közepétől, a Frank Birodalom gyengülésével visszaszorult a vikingek kereskedelmi tevékenysége, és egyúttal megszokasodott az európai területek elleni zsákmányszerző hadjáratok száma. Csak a keleti kereskedelemre specializálódott centrumok folytatták továbbra is virágzó tevékenységüket.

Az európai írott történelemben is ekkor tűnik fel a kevésbé békés szándékú, harcias, vére szomjazó északi barbár nép, amely szinte végigfosztogatja Nyugat-Európát. Az első írásos források viking ábrázolása és a későbbi romantikus felfogás időszakában kialakult hős vikingek képe mellett létezik egy olyan, régészeti módszerekkel dokumentált viking világ, amely alapján sokkal árnyaltabb képet kapunk Skandinávia korai történelméről.

Jellegzetes viking hajó © Ruben Schipper/Lofotr Vikingmuseum, Norvégia